

מסעות המלחמה של סרגון על אשדוד

מאת

ח. תד מор

מסע-המלחמה של סרגון מלך אשור על אשדוד וכיבושה של זו זכו לתיאור מكيف במקורות האשוריים, והדם עולה מפרק כ' בישעיו. בשלושה מקורות מתוארים מאורעות אלה בהרבה: המפורט שבכולם הוא נושא המנשנה השבורה A¹), המשלים בפרטם חשוביים את האנאלים²) ואת "כתובת הראואה" הגדולה מחיזורסבאד³).

לפי פסוק הפתיחה באנאלים היה המסע בשנת (palû) ⁴ ה-11 למלך סרגון, היא שנת 7 לפסחן. בתיאור המאורעות של אותה שנה מקדים בעל האנאלים את המסע לגרגום (Gurgum) באסיה הקטנה וארוגונה של גרגום כפחווה — למסע על אשדוד. בדרך זו הולכת גם כתובות הראואה, המבוססת בעיקר על האנאלים⁵). מקורות אלה מתרבר שאוז (Aziru)

1) נוסח המנשנה פורסם בידי ויינקלר H. Winckler, *Die Keilschrifttexte* כרך שני, Leipzig 1889 *Sargons*, כרך שני, לוח 44. תעטיק הקטוע D. dz במסע על אשדוד נמצא שם, כרך א' עמי 186-188. ותרגם מלא בספרו של לא肯בליל D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria II*. Chicago 1927 §§193-195 (=AR) בידי אופנהיים בספרו של לא肯בליל J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton 1950, pp. 285-286. (=ANET) 2) שורות 262-249 במחודרת לי: A. G. Lie, *The Inscriptions of Sargon II pt. I: The Annals*, Paris 1929, pp. 38-41 ANET, pp. 286. AR II ; 117-111, עמי 90-90. ויינקלר, שם כרך א', עמי 112-112. (3)

§§ 62-63

4. על מקורות של מונח זה המצין בדרך כלל שנות-מלוכה עיין: S. Langdon 'RA 32 (1935), pp. 131-149; E. Weidner, *AfO* 13 (1941) p. 309; idem *AfO*, 14 (1941), p. 5) אולמסטייד העיר בשעה, שאין כתובות-הראואה מקור בפני עצמן אלא שאבותה הן מן האנאלים, ועל כן הן שנית במעלות חסיבותهن: A. T. Olmstead, *Assyrian Historiography*, Columbia, Missouri 1916, pp. 36-42

מלך אשדוד קשור על אשור, חדל להעלות לה מס ושלח שליחים למלכים השכנים לשדרם שיצטרפו למריידה. על מעשיהם זה הודיעו סרגון מלך אחימיטי (*Ahimiti*) אחיו. אף מלך זה לא האריך ימים: בני אשדוד הוסיפו לעמוד במרدم והמליכו עליהם את ימן (*Yamani* או-*Yadna*⁶) — כלומר איש יווני — שמצוינו כנראה מקיפרווס. מאותו קטע שבמנסרה A, המזוכירה חפירת תעלת שהגיעה עד מי התהום⁷), אפשר להסיק, שבני העיר התכננו למצור ממושך. לדברי מקור זה שלחו הלו שליחים למלכי פלשת, יהודה, אדום, מואב ואידי-הימים ופנו גם לפְּרָעָה (*Pir'u*) מלך מצרים, שכנראה הבטיח לסייעם. כשנודע דבר המרד לסרгон, מיהר ויצא לדכא אותו, עלה על אשדוד, כבשה ובזע אותה ועשה פחווה אשורתית, וימן מלך המורדים נמלט למצרים.

והנה בקטע ממנסרה שבורה אחרת — S⁸ — מתחת לקו החיז' המציג שנות-מסעות חדשה, שרדו השירות הבאות (חוקרים שונים⁹ נהגו ליחסן למאורעות המתוארים לעיל): בسنة ה-9 למלכותי (*i-na 9 BAL-ia*) נגדי..... גדור ע[ל]ית[י](!)..... אשדוד

לפי הקטע הקצר הזה היה המסע על אשדוד בשנת 713, שהיא השנה ה-9 למלכותו של סרגון — והרי הפרש של שתי שנים בין מנין המסעות שבמנסרה זו לבין המניין שבאנאלים¹⁰).

חוקרים רבים התקשו בהסבירה טעמה של סתייה זו, ומהם שהעדיפו את עדות המנסרה על עדותם של האנאלים וקבעו את כיבושה של אשדוד בשנת 713¹¹). ברם, אף-על-פי שאין תקדים להפרש של שתי שנים בין

6) על מבנה השם *Yadna* בצורת (*Ya* של *הַדְּנָה*) עיין לאחרונה דעת

אולבריט: W. F. Albright, *AJA* 54 (1950), pp. 171-172.

7) ההשלמה לפי תרגומו של אופנהיים: *ANET*, p. 287.

8) וינקלר, שם, כרך ב', לוח 45. תרגום: AR II § 214.

9) וינקלר, שם, כרך א', עמ' 186; וכן אולמסטיד בספריו *Days of Sargon of Assyria*, New-York 1908 (= Sargon) ועמ' .78.

10) ויידנר (AfO 13, p. 309) ביקש להביא אטמכתה לנוגה זה של המנסרה מן החירה השורה של שלמאנסר הג'. אבל אין הnidion דומה לראייה, לפי שם ברור שספר החירה טעה בחשבון שחישב למפרע, כשהשתדל לקבוע את שנת עלייתו של חתרון דיניאשור (854).

.A. T. Olmstead, *JAOS* 34 (1915), p. 346.

11) עיין למשל: A. T. Olmstead, *A History of Assyria*, New-York 1923, p. 218.

המנסרות של סרגון לבין האנאלים, הרי ידוע מכבר על הפרש בשנה אחת בין מקרים אלה. הפרש זה עולה מתחם קטעי המנסרה השבורה B⁽¹²⁾ ולחדרונה נתרבר אותו הפרש גם מן המנסרה השבורה מס' 16582 שבבלן⁽¹³⁾). בmansroth הלו נאמר שהמשע השישי (716), על Manai ועל Karalla, היה בmansroth החמישית למלכותו של סרגון, והמשע השמיני (714), על אררט, היה בשנה הששית למלכותו. מכאן ברור, שבעלי המנסרות החזיקו בשיטה של מבניין, הנבדלת בשנה אחת ממנינים של האנאלים. ואולי מקרו של הפרש זה בכך שטופרי האנאלים במהדורותם מסוף ימי סרגון⁽¹⁴⁾ מננו את שנת מלכותו הראשונה של המלך, שנפתחה בניסן של שנת 721, כ- palûpalû משנת מלכותו השנייה, היא שנת 720⁽¹⁵⁾).

הפרש זה של שנה אחת עשוי לסייע ביחסבו של הקושי שבmansraha S; באותה Mansraha, מעל לקו החץ, מדובר במאורעות ה- palû השמיני, ושם בא תיאור מקוטע של כניעת Matti מלך Tuna= Attuna Am(ba)ris Tyana מלך Tabal (היא טובל המקראית). דבר הכניעה הובא לסרגון בשעה שהיה, לפיו אותו מקור, ב-Sikris שבמדוי. המשע למדי וקבלת המס מעריה ומפלת Ambaris מתוארים באנאלים בשנה התשיעית למלכותו, היא שנת 713⁽¹⁷⁾. שנה לאחר מכן לא יצא המלך עצמו למלחמה, כפי שיוצאת מעדותו של הכרוניקון האפוניomi הקטווע Rm 2,97⁽¹⁸⁾, המכנה שנה זו (712) כשנת ina (Kamanu) ג. א. שנת ישיבה [של המלך] בארץ. כיבוש הארץ כמן māti

(12) עיין תרגומה 213—197 AR II, § 197—213 לפי השוחר של אולמסטייד (Sargon) העמ' 11, הערה (42).

(13) פורסמה בידי ויידנר AfO 14 (1941), p. 40 ff.

(14) עי' אולמסטייד Assyrian Historiography, עמ' 40.

(15) ואולי סיבת הדבר בכך. ספרטוי הקורות של שנת מלכותו הראשונה של סרגון (721), סתוםים למדי גם באנאלים וגם בשידי השורה המקבילה הכרוניקון האפוניomi Rm 2,97 E. Forrer, Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches (1921), (16

p. 76

.AR II, § 23—25 (17)

(18) לפי שוחרו של פורר: MVAG 20, No. 3 (1911) עמ' 17—19. וכן

אונגנגאנד Reallexikon der Assyriologie II, p. 433,

והערים ¹⁹⁾ Til-Garimmu מלד (Melid, היא מליתני המאוחרת) שבאסיה הקטנה, שהאנגולים מיחסים אותו לשנת 712. בודאי געשה על-ידי שרי צבאו של המלך ²⁰⁾. מתקבלים אנו את הסברה, שההפרש במנין השנים יסודו בשינוי שבסיטה, נמצא, המשע על אשדוד בשנת התשיעית, המופיע ב-2022, S, אינו אלא המשע העשורי (כלומר של השנה העשורת למלכותו) לפי האנגולים, שמקורו מכון היה נגד מלד. ומכאן שהוא שני מסעות לאשדוד, אחד בשנת 712, הנזכר רק בקטע המנסרה 2022 S מתחת לקו החוז, שהובא לעיל, והשני בשנת 711, המתואר בהרבה בשאר המקורות.

דבר זה, שהוא שני מסעות לאשדוד, נרמז גם בתיאור המאורעות של שנת 711, המופיע על המלכת אחות איזו המורד. אין ספק, שחלוף זה לא יכול להתקיים אלא במעט מיוחד לאשדוד. ומכאן תוספת חזוק להנחה. שהמשע שהביא לחילופי המלכים באשדוד הוא המשע של השנה התשיעית שמדובר עליו במנסרה S, והוא היה בשנת 712. כאמור, נעשה, המשע זה בידי שר-צבאו של המלך, ולפי שהוא מעין פעללה צדרית ומעותת-החשיבות כנגד המאורעות של אותה שנה לא זהה להיזכר אלא במנסרה המפורת, והושמט מן האנגולים המאוחרים ממנה, שנגנו לקצר וראו את מרכזו הפעולות של אותה שנה בכיבוש ארץ כמן ומלך. רשימה מפורת של המס והביוזה, שניטלו מאזר מלך אשדוד, שרדה במקتب מקוטע H.586, שرك בשנים האחרונות נתנו החוקרים את דעתם עליו ²¹⁾. נראה, שהדם של מאורעות אלה משנת 712 עולה מפרק כ' של ספר ישעיהו, הפותח בכיבוש אשדוד בידי תרתן, שר-צבא סרגון. אותה שנה נצטווה ישעיהו הנביא על פעללה סמלית: "הלוּ ערום ויחף שלוש שנים אותן ומופת על מצרים ועל כוש" (פס' ג'). ברור, שהיה במעשה זה כדי להזהיר את יהודה ואת מלכה שלא ייסחפו במרידת אשדוד המסתית במצרים. נראה, נעשתה פעללה צבאית זו נגד אשדוד בתחילתה של שנת 712

(19) על עניינה של שנה זו עי פורר, p. 74 ff.

(20) מתוך סיכום המאורעות של שנת 712 באנגולים (AR II § 2 (8) על פעולות

איסוף של דבירייקר וחומריגלם לكيשות לבנייה, שנעשן בידי המלך מתחזק הרושים הכלילי שבאותה הייתה סרגון עסוק באהנטה שנה בהכנות לבניית עירו דור-שרקן (חוורטבאד) ולא יצא למלחמה.

(21) במקتب, בשוי 1, הצד הגב, יש לקרוא: [ma-]da (?) A-zu-[ri] (?) -tu (?)

W.J. Martin, *Tribut und Tributlisten bei den Assyrern*, Studia Orientalia VIII, 1(1936), p. 40

לפי מניין אשור, ככלומר לאחר החודש ניסן של אותה שנה; שכן היא נזכרת מיד לאחר פסוק הפתיחה של המנוסרה 2022 S. אבל כיוון שלפי סדר המאורעות שבאנאלים לשנת 711 מסתבר, שהמסע-המלחמה השנייה לאשדוד ונפילתה של זו היו לאחר כיבוש גרגם, שמא יש מקום להשערה, שכיבושה של אשדוד בשנית אירע לאחר תשרי של שנת 711; אמור מעתה שמן המסע של שנת 712 ועד לכיבוש אשדוד בסוף שנת 711 עברו שלוש שנים לפחות מהニーין היהודי (מתשרי ועד תשרי)²², שהן למעשה שנה ושני חלקי שנה. אפשר יש בכך כדי לנמק אור היסטורי על הפעולה הסמלית של ישייעו שנמשכה, לפי הנחתנו זו, מכיבושה הראשוני של העיר הפלשתית עד שנעשתה

חיה אשוריית בכיבוש השני.

עיקרה של המלחמה על אשדוד באה, כשנודע לסרוגן על תפיסת השלטון בידי יםן ודבר הקשר ההולך וחוזק נגד אשור. אותה שעה נלחם סרוגן באסיה הקטנה ומיהר ועלה על אשדוד. בדרךכו כבש את גת (Gimti), היא גת שבצפון השפלה, לפי זיהויו של מייזלר-מזר (מקרה היה, לדעתו, בתל ראס-אבו-חמיד הסמוך לרמלה)²³. למאורעות אלה יש לייחס גם את שני התבלייטים שנמצאו באמצעות המאה הקודמת בארמונה של סרוגן שבחוירסבאדר, המתארים את כיבוש הערים gab-bu-tu-[na]-ru-[ar]-a-am-qa²⁴ ו-[na]-bu-tu-[ar] שהן בודאי עקרון וגבתון (עין צירורים 1-2 בעמ' 145). וכנראה שכנה גבתון בדרך מגת לעקרון²⁵. מכאן שמרידתו של יםן הקיפה כמה ערים פלשתיות, ואלמלא דוכאה עשויה הייתה להעמיד כנגד סרוגן את כל פלשת וארץ-

ישראל, בדומה למרידת חזקיהו שהיתה עשר שנים לאחר מכן.

בעיה אחרת היא זהותו של פרעה מלך מצרים, שמננו ביקש ימן עזורה. הכרונולוגיה של מלכי מצרים בתקופה עלייתה של השושלת הכהה (הcosaית) אינה ברורה כל עיקר. פרסום הכתובות של תרתקה, שנגלו ב-

E. R. Thiele, (22) אופי מניין השנים ביהודה החברר לאחרונה בידי תיליה: *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*, Chicago (1951), pp. 30-33.

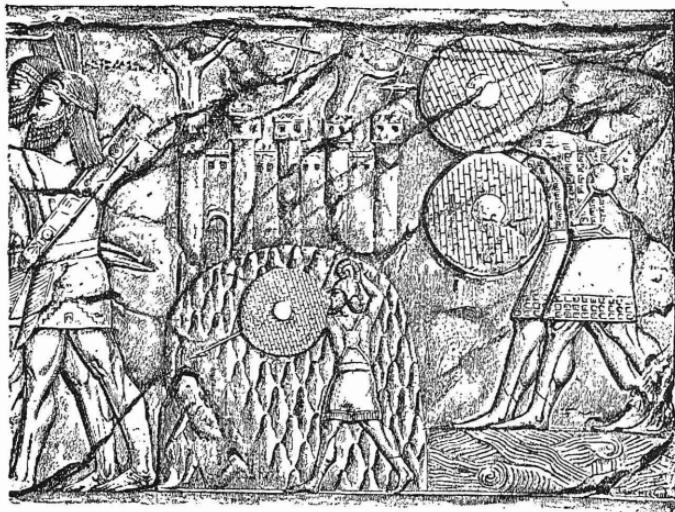
(23) ב. מייזלר, ספר אסף, ירושלים תש"ג, עמ' 356-351. לפי מור (מייזלר) עקרון היא תל-אל-בטاشי. ואילו על גבתון, שהציגו להוותה בתל מלאט, עין לאחרונה: ז. קלאי, ידיעות י"ז, א'ב, ע' 62-64 לאור החומר הנכון היו עקרון וגבתון ערים מובוצרות במלכות אשדוד.

M. E. Amin, *Sumer* 9 (1953) (24) שני התבלייטים אלה נידונו לאחרונה בידי No. I, p. 21-33 על רפייח, אבל סמיכותן של עקרון וגבתון לגת ולאשדוד מעידה ברור על ויקtan למאורעות של שנת 711.



ציור 1. כיבוש עירין

Botta-Flandin, Le Monument : מתחם Faucher-Gudin (העתק של נינוה II, Paris 1849, pl. 93)



ציור 2. כיבוש גבתון

Botta-Flandin, Le Monument : מתחם Faucher-Gudin (העתק של נינוה II, Paris 1849, pl. 89)

Kawa שבנוביה²⁵), חזר והעלה את מכלול הביעות אבל לא פתר אותן. וכך הוציאו תאריכים שונים לתחילת מלכותו של שפֶא הנובי: לפי מקראם²⁶ 7,07, לפִי אולבררייט²⁷, שנת 9/710, ואילו לפי דריוטון-ואנדיה²⁸ 716. מקור השינויים עיקרו בכך, שמקראם ואולבררייט סבורים שתפקידו ושבכאת מלכו זה בצד זה במשך שש שנים, ודריוטון ואנדיה דוחים סבירה זו. מכל מקום אין שום תעודה שצוין בה זמן כיבוש הדلتה בידי שכחא²⁹.

נראה, שהבנה נcona של המוספר "בכתובת-הראואה" על גורלו של ימן המורד³⁰ עשויה לסייע להבנת השתלשלותם של המאורעות במצרים והיחסים שבינה לאשור. בכתבות זו נאמר, שימן ברח' "לצד מצרים אשר על גבול כוש (Meluhha)" וממלך כוש אסר אוטו, נתן אותו באזיקים ושלחו לאשור לפני סרגון. הדעת נותנת, שאותו מלך כוש שהסיגר את המורד, איינו פִיר מלך מצרים, שבודאי עמד מאחוריו מרידית ימן וסייע עמו. מסתבר יותר, שפרעה זה הוא מאחרוני שליטי הדلتה הגדולים, והוא בופכורייס שליט סאים, שמלה, לפי סברת אולבררייט, בשנות 715–709³¹). ואילו המלך הנובי שהסיגר את ימן, בודאי הוא שכחא, אויבו של בופכורייס. לפי המסורת המאוחרת³², נשרכ בופכורייס בידי שכחא, בשעה שכבש זה את מצרים התחותנה. ומכאן חיזוק למסורת התאריכים המאחרת את כיבוש הדلتה בידי שכחא לאחר שנת 711. הסגרת ימן לאשור אפשר לדאותה כאות פיות מצד השליט הנובי, שכנראה ביקש באופןו היסטורי יחס שלום עם סרגון. ואולי יש לשיך לפרש זה של יחס המשא והמתן בין שתי המעצות את טביעת החותמת של שכחא, שנגלה בשעה בנווה³³), והיא באה כנראה על גליל של גומא שנשלחה למלך האשורי. ואמנם, יחס השלום בין מצרים לבין אשור התמיד עד מות סרגון בשנת 705, ולא הופרעו אלא משפנה שכחא לתמוך במלך חזקיהו ובבעל בריתו לאחר מותו של המלך האשורי.

25 M. F. Macadam, *The Temples of Kawa*, Oxford 1949 ; ועיין עוד

26 H. A. Janssen, *Biblica* 34 (1953) pp. 23–43

27 בספריו (mobā li-pi s̄p̄m sl d̄riyotn–wāndīyah, ḫm 572, ועי' בהערה 28).

28 W. F. Albright, *BASOR* 130 (1953), p. 11 (27)

29 E. Drioton–J. Vandier, *L'Egypt*, *Clio*³, Paris, 1952 p. 572 (28)

30 שם, שם. AR II, § 63 (30) שם, ḫm. 10 (31)

32 מנתנו לפי אפריקאנוס ולפי אבסביום : ועתה בהזאה הכללת של ואדל : W. G.

33 Wadell, *Manetho*, (Loeb Classical Library) London 1940, p. 167

34 נמצאת במוזיאון הבריטי, מס' 2–4, 352. ועי' עליה L. L. Honor,

35 *Sennacheribs Invasion of Palestine*, 1926, New-York, p. 12; p. 30, h. 56